

"BIRINCHI MUALLIM" CHINGIZ AYTMATOV

Tuxtanazarova Gulnoz Abduvaxob qizi

Andijon davlat universiteti Filologiya fakulteti

Qirg'iz tili va adabiyoti yo'nalishi 3- bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Chingiz Aytmatovning "Birinci muallim" qissasidagi obrazlarga tavsif, Chingiz Aytmatov asarlarining o'ziga xos uslubi, Chingiz Aytmatov asarlarining xalq orasida shuhrat qozonishi va keng ommalashishiga asosiy sababi haqida batafsil bayon etilgan.

Kalit so'zlar: yozuvchi, akademik, mirob, xat tashuvchi, muallim, rassom, tasvir.

Kirish: Ma'lumki, har bir yozuvchining o'z dastxati, ovozi bo'lganidek, Chingiz Aytmatov ijodining o'ziga xos, boshqalardan ajralib turuvchi xislat va fazilatlari bor. Adib asarlarini ikki tilda qirg'iz va rus tilida yozdi. Uning ijodi nafaqat qirg'iz xalqi, balki jahon xalqlari orasida ham sevib mutolaa qilindi, ayni paytda ham qiziqib o'qilmoqda. Aytmatov asarlarining xalq orasida shuhrat qozonishi va keng ommalashishiga asosiy sababi yozuvchining xalq hayotini, xalq ruhini haqqoniy aks ettirganidadir.

ADABIYOTLAR TAHLILI METODOLOGIYA

Adibning "Birinci muallim" qissasi qahramonlari ham oddiy, mehnatkash, vatanparvar insonlar sanaladi. Unda bir qancha qiyinchiliklarga duch kelgan, uni mardonavor yenggan, matonatli, muallim Duyshen orqali fidokor insonlar hayoti ochib berilgan. Qissa tabiat tasviri bilan boshlanadi.

Yosh rassomning bolaligi o'tgan zamin, yonma-yon qilib qurilgan ikki terak, "Duyshen maktabi" deb nom olgan tepalik haqidagi xotiralari asar voqealariga bog'lanadi. Qissada obrazlar qiyofasi xarakter-xususiyati asar sujeti davomida ochib beriladi. "Baland bo'yli, sersavlat, burgut qovoqli", "sersoqol, beozor" xat tashuvchi qachonlardir navqiron, shijoatli bo'lganini, yetarlicha xat-savodi bo'lmay turib bolalarni o'qitgan muallim Duyshen obrazini asarni o'qiyverganingiz sari kashf qilaverasiz.

Asar voqealari Duyshenning sobiq o'quvchisi akademik Oltinoy Sulaymonova tilidan hikoya qilinadi. Duyshen maktab ochishda hech kim yordam bermaydi. Uyma-uy yurib o'quvchi yig'adi, ularni har kuni maktabga o'zi olib kelib, dars tugagach etib qo'yadi. Hamma uning ustidan kuladi. Shunda ham mashaqqatli ishidan voz kechmay, o'quvchilarga mehr qo'yadi. Bilganlarini o'rgatadi. U tug'ilib o'sgan yurtining, xalqining farzandlarini savodli qilmoqchi edi. Chunki ilm, ma'rifat bilan vatanining kelajagi buyuk bo'lishiga ishonardi. 14 yoshli Oltinoy o'zining bilimga chanqoqligi, intiluvchanligi bilan boshqa o'quvchilardan ajralib turadi. Undagi iqtidorni sezgan muallim Moskvaga o'qishga yuboradi, ilmga bo'lgan ishtiyoqi, tirishqoqligi, mehnatsevarligi tufayli akademik darajasiga yetadi.

NATIJALAR

Yozuvchi Duyshen obrazi orqali haqiqiy jonkuyar muallim, ijobiy xislatlar egasi, yurtni sevuvchi, kasbiga sadoqatli inson qiyofasini chizib bera oldi. Hayot bir tekis emas, yaxshilik

bor yerda yomonlik ham soyadek ergashadi. Ota –onasidan erta yetim qolgan yangasining kaltaklaridan, zug‘umlaridan bezigan Oltinoyning hayotida maktab uning zulmatli kunlarini yorituvchi mash’al edi. Lekin yangasi bunga ham chek q o‘yib, ”yuzlari qizarib, bo‘rtib ketgan, go‘yo to‘nkani eslatuvchi bes o‘naqay odam”ga muallimning qarshiligiga qaramay uzatib yuboradi. Yozuvchi bu odamga nom qo‘ymaydi, shunchaki “qizil yuzli” deb ataydi.

O‘quvchi asarni o‘qigach bu odamga nafrati oshadi. Ayniqsa, uni qamoqqa olib ketishayotganda “qora xotin”ning “Qonimni zulukdek so‘rib, umrimni xazon qilding, odamxo‘r! Xudo ursin seni, yo‘qol, odam qiyofasidagi maxluq!” deya qirq yildan buyon qalbida yig‘ilib qolgan bardosh-u dard-alamlar ila faryodidan “qizil yuzli”ning qanchalik xudbin, tuban insonligi bilinadi.

MUHOKAMA

Asarda yemchi kampirga ishonadigan, mehr-oqibatli, xokisor, ajoyib kishilar sifatida tasvirlangan Qartanboy aka va Sayqal momolar asar qahramonlariga yordam beruvchi sodda, bag‘ri keng insonlardir. Chingiz Aytmatov bu kichik qissada Oltinoyning ham tashqi, ham ichki go‘zalligini mahorat bilan tasvirlab bergan. Razil kimsalar qo‘liga tushib qolgan Oltinoy shunday xitob qiladi:” To‘qol nima degan odam bo‘ldi! Bir umr yorug‘ dunyoni ko‘rmagan sho‘rluk to‘qol... Qo‘zg‘oling, tubanlikka mahkum etilgan baxti qarolar, haqoratlanganlar, halokatga duchor etilganlar timsoli, insoniylik qadr-qimmatidan mahrum etilgan ayollar, qo‘zg‘oling!

Qo‘zg‘oling jafokashlar, o‘sha davrning zulmatlari qo‘rquvdan titrab qaltirasin! Bu so‘zlarni men aytyapman, oralaringda bu qismatni s o‘nggi bir hatlab o‘tgan ayol aytyapti!” Shu parchaning o‘ziyoq Oltinoyning ma‘naviy jihatdan nihoyatda g o‘zalligini dalillaydi. Birinchi muallimning dono maslahatlari Oltinoyni doim olg‘a qadam tashlashga, ilm ch o‘qqilarini zabt etishga, mashaqqatlarni mardonavor yengishga, o‘z o‘rnini topishga, haqiqiy inson bo‘lib yetishishiga chorlaydi.

XULOSA

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, “Yozuvchi xalq bilan qattiq bog‘liqligini chuqur his qilsa, bu unga g o‘zallik va quvonch bag‘ishlaydi” degan edi Maksim Gorkiy. Chingiz Aytmatov asarlardagi obrazlar xalqdan olingan edi, yillar o‘tsa-da asar g‘oyasi eskirmaydi, o‘qiganing sari o‘qiging kelaveradi.

Chingiz Aytmatov “Birinchi muallim” qissasida Oltin, Duyshen kabi qahramonlarning ichki dunyosini, xarakterlarini, ularning yangilik uchun kurashlarini haqqoniylik va yorqinlik bilan tasvir eta oldi. Qissani takror-takror o‘qigan sari uning yangi qirralari ochilaveradi. Asar yoshlarimizni kamol toptirishda katta ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Asil Rashidov. So‘nmas yulduzlar. G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, T., 1981, 206-bet.
2. Chingiz Aytmatov. Oq kema. Birinchi muallim. ”O‘qituvchi” nashriyot-matbaa ijodiy uyi, T., 2017, 150-bet.
3. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. – T., O‘zbekiston, 2002. - 559 b.
4. R. Orzibekov O‘zbek lirik shariyati janrlari. Fan. T.,2006, 118-bet.
5. To‘raev D. Yangi o‘zbek adabiyoti. – Toshkent. Fan, 2008. – 191 b.